

Видатна пам'ятка вітчизняного книгодрукування

12 серпня 2016 р. виповнилося 435 років з дня виходу в світ першої друкованої повної східнослов'янської Острозької Біблії. Цій події у відділі рідкісних видань і рукописів Одеської національної наукової бібліотеки присвячена книжкова виставка, на якій представлені: знаменита слов'янська Острозька Біблія (1581), матеріали про життя і діяльність російського та українського першодрукаря Івана Федорова (Федоровича), а також документи про діяльність князів Острозьких, відомих захисників православ'я в Україні; діяльність культурно-ідеологічного центру на Волині – Острозької слов'яно-греко-латинської академії, її значенні в культурно-національному відродженні України в XVI – першій третині XVII століття.

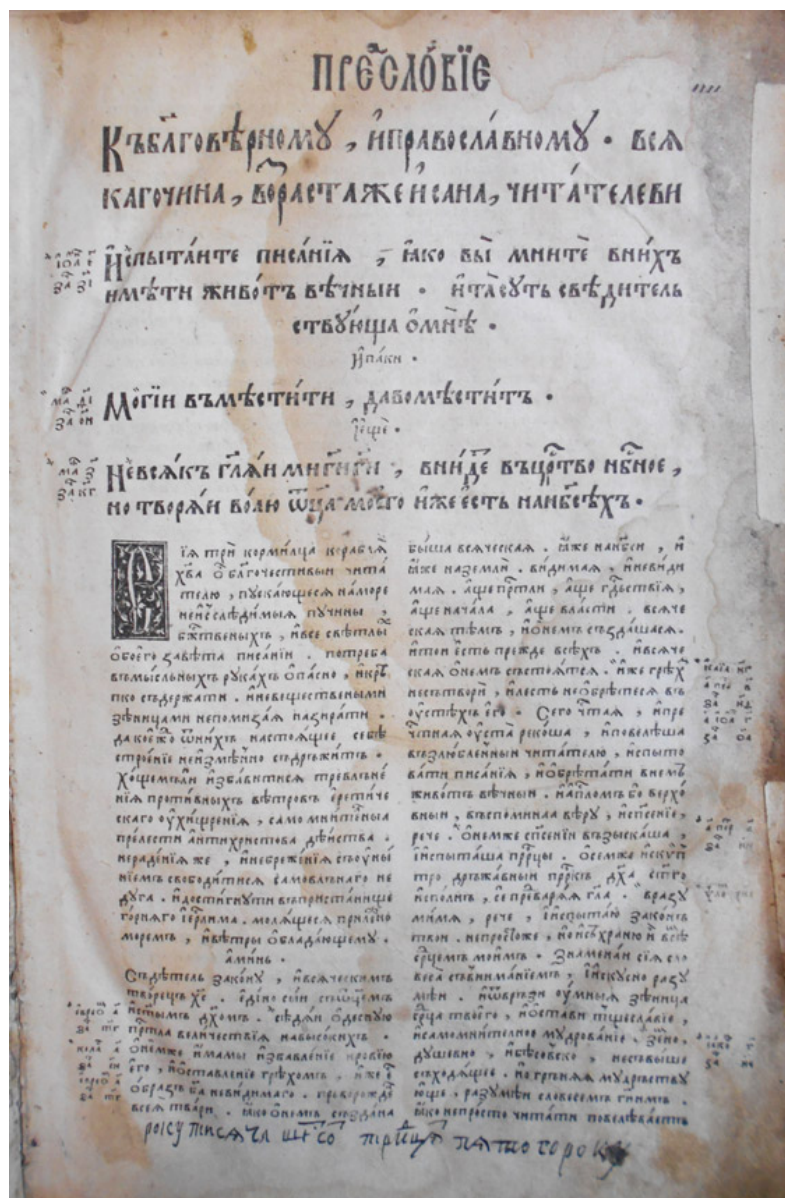
Ініціатором видання повної слов'янської Біблії був самий знатний і впливовий магнат Речі Посполитої, великий гетьман, Київський воєвода, маршал Волинської землі, князь Костянтин (Василь) Костянтинович Острозький (1526-1608). У здійсненні видання слов'янської Біблії він бачив свого роду перемогу в ідеологічній боротьбі православ'я з унією, з насадженої полонізацією і покатоличенням українського народу.

Для підготовки тексту Біблії К.К.Острозький на свої кошти відправив довірених осіб в сербські, грецькі і болгарські монастирі розшукувати грецькі і слов'янські переклади книг Святого Письма. Завдяки посередництву писаря Великого князя Литовського Михайла Богдановича Гарабурди, вони отримали з дозволу царя Московії Івана IV Грозного список так званої Геннадієвської Біблії, редакція якої була здійснена в 1499 році в Новгороді з ініціативи місцевого архієпископа Геннадія.

Для редагування та перекладів зібраних текстів К.К.Острозький створив у своєму маєтку слов'яно-греко-латинську академію – перший вищий навчальний заклад у Східній Європі, який об'єднував в своїх стінах талановитих вітчизняних та іноземних інтелектуалів, літераторів, викладачів. Наприкінці XVI століття тут виник центр богословської думки в

Україні. Редактори Острозької Біблії внесли багато виправлень в підготовлений для друку переклад, звіряючи різні списки. Герасимом Даниловичем Смотрицьким, Тимофієм Михайловичем, греком Євстафієм Нафанаїлом з Криту і Іваном Федоровим був зроблений найкращий на той час переклад біблійних текстів з грецької версії Септуагінти на церковнослов'янську мову.

Водночас йшла технічна підготовка до видання Біблії. При Острозькій академії за участю К.К.Острозького засновано друкарню, яка повинна була здійснити задум князя. Друковані роботи були покладені на запрошеного в Острог зі Львова московського першодрукаря Івана Федорова (Івана Федоровича Москвітін [бл. 1510] – 5(15).12.1583), що на той час видав ряд православних книг в Москві, Заблудові і Львові. У свій час Іван Федорович закінчив Ягеллонський університет в Кракові, який, як і Оксфорд чи Сорбонна, вважався кращим в Європі (Із Московії Іван Федоров утік у Литовське князівство від переслідувань людьми Івана Грозного). Ще до виходу Острозької Біблії друкар видав в Острозі Буквар (1578), Новий Завіт з Псалтирем (1580) і календар в один лист, який дослідники називають «Хронологією Андрія Римші».

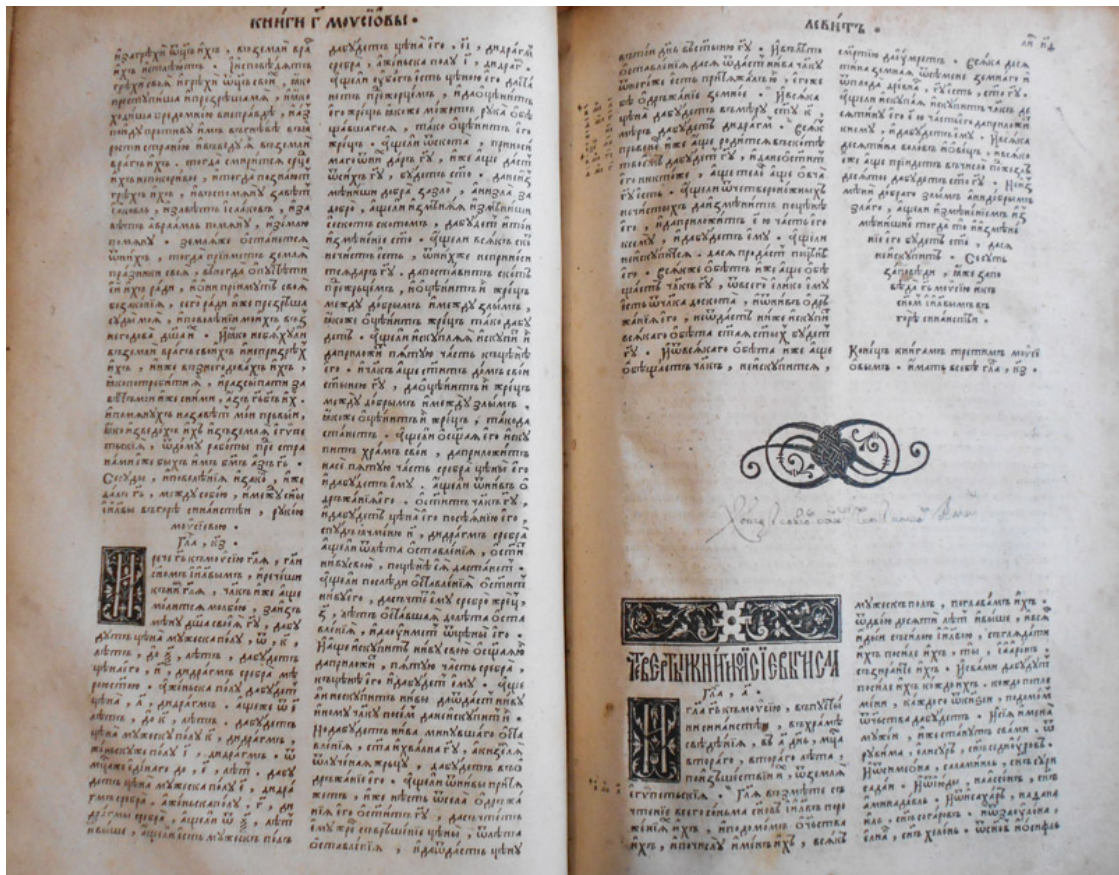
Основним виданням острозької друкарні стала Острозька Біблія. Крім канонічного вона включала не зв'язані з основним текстом матеріали світського змісту: панегіричні вірші на честь князя-мецената, складені Герасимом Смотрицьким – першого ректора Острозької академії, людини відомої своєю вченістю. Вірші розміщені на звороті титульного аркуша і обрамляють герб князя К.К.Острозького. Наступна сторінка – це текст передмови (фото 2), написаної від імені Костянтина Острозького, в якій говорилося, що «для зміцнення віри» він задумав видати «книги обох завітів» на церковнослов'янській мові, про пошуки правильного тексту, про те, що є противники православної Біблії. У наступній, другій передмові «К благовірному и православному читателеви», складеної також Г.Д.Смотрицьким, містилося міркування про користь священних книг і їх значення для східної церкви і православного народу в його боротьбі за свою віру. В кінці книги – повідомлення друкаря: «... напечаташа мною много грешным Иоанном Федоровым сыном з Москвы в богохранимом граде Остроге ... в лето 1581 месяца августа 12 дня» і друкарський знак Івана Федорова. У післямовах деяких примірників Острозької Біблії проставлена інша дата – 12 липня 1580 р. Це пояснювалося тим, що в друкованому тексті книги були виявлені помилки. Публікацію Біблії призупинили для виправлень. Інша частина накладу вийшла з датою 12 серпня 1581 р. «Библия сиреч книги ветхаго и новаго завета по языку словенску...» – об'ємне видання, надруковане «в десть» (тобто в лист), в ньому 628 аркушів з філігранями Буської папірні (Львівська обл.). Основний текст надрукований кириличним шрифтом (розмір 10 рядків – 50-51 мм), передмови і післямова – дрібнішими кириличним і грецьким шрифтами однакового розміру. Текст набраний в два стовпчика. Друк двоколірний, високої якості. Нумерація в виданні – фоліація кириличними цифрами, колонцифри розміщені над складальною смугою праворуч, перед колонцифрами віддруковано слово «лист».

3

Іван Федоров сподівався видати багато ілюстровану Біблію, прикрашену 150 гравюрами на міді. Але намір його не здійснився: «резчик картин» запросив дуже велику суму за роботу. Друкареві довелося прикрасити книгу ксилографічними зображеннями. Титульний лист Біблії оформлений рамкою московського «Апостола». Складові книги розділені не-

великими вузькими заставками і кінцівками з рослинним орнаментом, які були спеціально виготовлені для видання, і в'яззю; глави – білими ініціалами на чорному тлі в рамках

різного розміру. Для оздоблення видання першодрукар використовував також дрібні декоративні відліті прикраси у вигляді зірочок, листів, ягід тощо. Острозька Біблія була видрукувана великим для того часу накладом – 1000-1200 примірників (за іншими даними – 1500-2000 прим.). На сьогодні відомо більше 350 примірників. Жодне інше кириличне видання XVI-XVIII ст. не збереглося в такій великій кількості. У фонді Одеської національної наукової бібліотеки є 3 примірника: один повний і два фрагменти (один шести аркушевий, другий – новозавітна частина Біблії, без заключних листів книги). Всі вони введені в науковий обіг і, завдяки зведеному каталогу «Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века», складеному О.О. Гусевою (Москва, 2003), та іншим бібліографічним виданням, широко відомі книгознавцям-славістам і всім, хто цікавиться вітчизняним книгодрукуванням.

Протягом кількох століть Острозька Біблія користувалася величезною популярністю і високо цінувалася на території слов'янських країн і далеко за їх межами. Текст її ліг в основу московської – першої повної російської Біблії 1663 року, а потім Єлизаветинської Біблії 1751 року, яка вийшла в двох томах з незначними змінами в орфографії і окремими помилками в тексті. А пізніше слов'янська Біблія перевидавалася багато разів, практично без всяких правок, за винятком написання окремих імен або назв. І сьогодні текст Острозької Біблії є основою сучасних видань Біблії, якими користуються у православному світі.

Видділ рідкісних видань і рукописів